

להזרזת נתן

גליון ק"א (שנה ג') ◊ פרשת בראשית ◊ חודש תשרי שנת תשפ"ד

תורת נתן

פנינים על המועדים
מספרי "להורות נתן"

טעם שכל הנבראים
נבראו ככדור

וַיְבָרֵךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל
צִבְּאֹת (ב, א). באור החיים כתב טעם שהעולם נברא
כדורי, כי כל הברואים משתוקקים להדבק בהקב"ה
שהוא באמצע, ולכן כולם שויים אליו בהשתוקקות
ונעשה כדורי ע"ש.

ובזה יובן הא דאיתא בדברי חז"ל (עיין ירושלמי שבועות
פ"ג ה"ח) דכל הברואים נבראו ככדור ולא במרובע, כי
כולם משתוקקים להתדבק בקונם הנותן להם כח
קיום, ולכן נעשה צורת כדור.

הדומם מתאוה להתעלות לצומח - רק אם האדם
עוסק בעבודת ה'

וְכָל שֵׁשׁ הַשָּׂדֶה טָרֵם יְהִי כַּאֲרָץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם
יִקְמָה כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אִין לְעַבְד
אֶת הָאֲדָמָה (ב, ה).

יל"פ עפ"י מש"כ בספר המקנה (שלהו קידושין) כי
הדומם מתאוה להתעלות לצומח, וצומח לחי,
וחי למדבר, אך כ"ז אם האדם עובד השי"ת ועי"ז

שיח מזהר"ן

פנינים מספר
"שיחות מלול מלכה"

הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע ראבד"ק קראקא
בעמח"ס אתון דאורייתא וש"ס

א' מרחשון

רבי יוסף ענגיל זי"ע היה ראב"ד בקראקא, והוא
טמון בווינה הבירה, משום שבמלחמת העולם
הראשונה הוא נמלט לווינה, ושם נפטר. וזכתי
ב"ה לעלות על קברו בשנה זו ביום היארצייט, ביום
שני בדר"ח חשוון. רבי יוסף ענגיל חיבר כמה וכמה
ספרים בחייו, ונפטרם אחת לאחת, הספר הראשון
הדפיס בשנת תרמ"ט, כשהיה בן שלשים שנה,
ונקרא בשם "ע' פנים לתורה" והוא שבעים תירוצים
על קושיא אחת במס' פסחים, ואגב זה מברר שם
כמה וכמה סוגיות עמוקות שבש"ס, בענין היתר
מצטרף לאיסור, עשה דוחה לא תעשה, טעם כעיקר,
ועוד כמה סוגיות עמוקות. ספר דומה חיבר אח"כ
בשם "גבורות שמונים" והוא שמונים תירוצים על
קושיא אחת בדיני סוטה. מלבד זה חיבר גם ספר
בשם "לקח טוב" ובו יסודות שונים וכללים חשובים
בסוגיות הש"ס, שהדפיס בשנת תרנ"ג, ועל ספר
זה כתב הסכמה האבני נור זי"ע, והאבנ"ז בדרך
כלל לא נהג לתת הסכמות, ובודאי שלא לכתוב
תוארים גדולים, אבל משום כבודו של רבי יוסף
ענגיל כתב הסכמה מיוחדת במינה, ועל אף שרבי
יוסף היה אז בן ל"ד שנים בלבד, כותב שם האבנ"ז
"אב בחכמה ורך בשנים, החריף העצום [וחידוש
הוא שהאבנ"ז שהוא עצמו היה חריף עצום התפעל
מחריפותו של האברך הצעיר רבי יוסף] עיניו כיונים
על אפיקי הש"ס, סיני ועוקר הרים, בקיאות נפלאה,
ויהיה תועלת גם למופלגי תורה". ובאמת עד היום
לומדים בספר זה גם תלמידי חכמים מופלגים. עוד
הסכמה יש שם מהג"ר יעקעלי מהרימלוב זי"ע
בעמח"ס כוכב מיעקב, שגם הוא היה מפורסם
בחריפותו, וכותב שם "דבריו ערבים ומתוקים
מדבש". עוד ספר חיבר בשם "אתון דאורייתא"
ובו כ"ב כללים בסוגיות הש"ס כמנין כ"ב אותיות
התורה, והוא באותו נתיב של הספר לקח טוב. עוד
ספר חיבר אח"כ בשם "בית האוצר" והוא ספר על
ענינים שבש"ס לפי האל"ף ב"ת, כגון באות אל"ף
חיבר ספר שלם על כל הסוגיות המתחילות באות
אל"ף, אין איסור חל על איסור, ועוד, וכיום נדפסו
רק ב' ספרים על אל"ף ומקצת אות ב' בענין ביטול,
והשאר נאבדו.

ספרים אלו שפירטנו, הדפיסם בחייו, אך מלבד
ספרים אלו כתוב על מצבתו, שהוא השאיר אחריו
בפטריתו מאה ואחד ספרים בכתב יד, וכפי הנראה
שכולם אבדו בעוה"ר במלחמות. ברם ספר אחד
הדפיס אחד מנכדיו בשנת תש"ה בשם "חוסן
יוסף" והוא ספר על ענייני קידושין, והערות על ס'
מהר"ט עמ"ס קידושין, ועל ס' אבני מילואים ה'
קידושין. וכנראה ששאר הספרים אבדו, או שהם
מוחבאים באיזה מקום, ואין אני יודעים היכן הם
נמצאים. כאמור לעיל רבי יוסף זי"ע חיבר מאה

המשך בעמוד הבא

יפה נדרשת

האם אביו של רש"י היה ת"ח

בְּרֵאשִׁית בְּרָא וּגו' (בראשית א, א).

מצינו דבר כזה שהבן יהיה גדול מן האב — בדורות
הראשונים רבינו שלמה יצחקי (רש"י) שהיה גדול יותר
מאביו, דבר זה מקורו ברש"י (בראשית א, א) שכתב
בזה"ל "אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את
התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה
שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית וכו'",
ויש אומרים דכיון שאביו של רש"י לא היה תלמיד
חכם, לכן כשרש"י התחיל לכתוב פירוש על התורה
ביקש מאביו שישאל איזה קושיא והוא יכניס זאת
בתחילת ספרו, וזהו המימרא שמביא רש"י "אמר
רבי יצחק היינו אביו של רש"י שנקרא יצחק.

והג"ז בס' דברי דוד כותב בענין זה, אבל באמת אין
זה נכון, משום שרש"י במס' עבודה זרה (נה) מביא
פשוט בגמ' מאביו בזה"ל "לשון אבא מארי מנותחו
כבוד והוא נראה בעינינו", הרי שהיה תלמיד חכם, וגם
מימרא זו של רבי יצחק מוזכרת במדרש, וכיון שכן
לא יתכן לומר שקושיא זו מיוחסת לר' יצחק אביו
של רש"י.

עב"פ חזינו מהכא דהתורה אינה ירושה, ואע"פ שהאב
לא היה תלמיד חכם גדול, מכל מקום בנו יכול לגדול
ממנו. בענין זה מסופר מהגה"ק מהר"ם שיק זי"ע
ששבת פעם בעיר פאקש [בשנים קדמוניות הקפידו
מאד על לשונות של כיבודים, וסתם יהודי לא קראו
אותו לתורה בשם "מורינו" ואם היה צורבא מרבנן
קראו אותו "חבר", ורק תלמיד חכם גדול קראו אותו
"מורינו", והרמ"א (ביו"ד סי' רמ"ב סי"ד) כותב שאסור
לסדר גט רק מי שנקרא מורינו, והרי גט הוא דבר

משתוקקים כל הברואים
השפלים ממנו להתעלות,
אבל אם האדם אינו עוסק
בעבודת ה', א"כ אין שום
תכלית להשפלים ממנו להתעלות אליו עי"ש.

והיינו וכל שיח השדה טרם היה לו תפלה — מלשון
ויצא יצחק לשוח בשדה — להתעלות מבחינת ארץ
לבחינת שדה שבו צומח, וכן וכל עשב השדה טרם
יצמח, שגם העשב לא היה בו כח ורצון של צמיחה
להתעלות, כי אדם אין לעבוד את האדמה, כי עדיין
ליכא אדם העובד את ה' ומעלה בחינת אדמה.

נח מצא חן בעיני יראי ה'

וְנַח מְצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (ו, ח). כתיב (תהלים ל"ג י"ח) עיני ה'
אל יראוי, ר"ל היראים הם עיני ה', שענין ה' להבחין
בין טוב לרע נתנה ליראוי, שיראי ה' ביכולתם
להבחין על כל איש ובכל דבר אם הוא עולה לרצון
לפני ה'. והיינו נח מצא חן בעיני ה', שמצא חן אצל
יראי ה', ועי"ז נודע שהוא ירא ה'.

(מוצ"ש"ק מברכין ניסן שנת תשס"א)

נדפס בכל הספרים הקדמונים". ועיין בס' דברי תורה (ח"ד סי' ע"ח) שצדיקים הקפידו על האומרים הגשם בקמץ.

וע"ד שחשש מע"כ נ"י אם רשאי לשנות לומר בסגול מי שנהג לומר בקמץ, הנה אדרבה מי שאומר בקמץ הוא המשנה ממנהגה הקדמונים, וכמש"כ בשו"ת שמו"ק רוקח שם (אות ב') וז"ל "ולדעתי גם המשנים לומר מוריד הגשם בקמץ לא טוב הם עושים לשנות הנוסחה הישנה הרגילה בפי כל ישראל". ואף אין צריך התרה, וכמש"כ ידידי הגאון מוהרי"ד גולדשטיין שליט"א מהא דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' ר"ד ס"א) וש"ך שם (סק"ה). ובנ"ד עדיף טפי, דלא זה בלבד שאין יסוד לומר בקמץ אלא דאין ראוי לומר כן דנראה כמפריד בין מוריד הגשם למכלכל חיים, ובאמת הם שייכים אהדדי וכמש"כ הטור הנ"ל בשם הרא"ש, וא"כ ודאי עדיף טפי ממנהג בטעות דאין צריך התרה. וכבר העיר הגאון הצדיק מהו"ר ישראל וועלץ זצ"ל בקונטרס תל תלפיות (תר"צ סי' ט"ו כ"ג) שיש לחזור למנהג הקדמונים לומר הגשם בסגול, והעתיקו מע"כ בקונטרסו, וכעת נדפס בספרו שו"ת דברי ישראל (או"ח סי' ל"ט).

(שו"ת להורות נתן חלק ג סימן ה')

ראיתי את קונטרסו "ברכות החיים" אשר בו קבץ כעמיר גורנה מפי סופרים וספרים גאוני קמאי ובתראי ז"ל, שהנכון הוא לומר בתפלת שמונה עשרה "משיב הרוח ומוריד הגשם" גימ"ל של הגשם בסגול ולא בקמץ - והנה אמת נכון הדבר כי דברי גאוני עולם אינם צריכים חיזוק, דאע"ג דהיכי דנאמר גשם בסוף ענין צריך לומר בקמץ, וכדמצינו בקראי (מלכים א' י"ח מ"א מ"ד, משלי כ"ה כ"ג, וכו' וכו' י"ד י"א, קהלת י"ב ב'), ברם מוריד הגשם אינו סוף פסקא, וכדמוכח ממש"כ הטור או"ח (סי' ק"ד) בשם הרא"ש ז"ל "שנהגו לאומרו לפני מכלכל חיים לפי שהגשמים כלכלה ופרנסה" עיין שם, ונמצא דמוריד הגשם מחובר למכלכל חיים שלאחריו, ואין מקום לומר בקמץ. וכבר הביא מע"כ נ"י מסידורים ישנים שכתוב בסגול, וכן ראיתי בסידור המקובל מו"ה הירץ ש"ץ ז"ל שנדפס בשנת ש"ך - והוא מהסידורים הראשונים שבאו בדפוס בחיי חיותם של רבותינו הבית יוסף והרמ"א ז"ל - וגם שם נקוד בסגול. וכן בסידור קרבן מנחה (דפוס פירודא תקי"ח). וכבר העיד הגאון בשו"ת שמו"ק רוקח (מהזו"ר א"ח סי' ל"ב אות ג') "שהחזיקו כל ישראל בשנים קדמוניות לומר ומוריד הגשם בסגול, וכן

המשך "שיח מוהר"ן"

כביכול הקב"ה נטפל לאברהם. ולכן גבי נח כתיב את האלקים התהלך נח משום שנח לא היה מרכבה לשכינה, והקב"ה היה צריך לתמוכו, והיה נטפל לאחריו, ורק בגלל זה היה לו קדושה, משא"ב אברהם שהיה המרכבה עצמה, ולא היה צריך להתקדש ע"י הקב"ה ע"י שיהיה נטפל לאחריו, אלא הוא בהשגתו הפרטית הגיע למדרגה זאת, כאילו הוא הנהיג את הקב"ה כביכול. [הגם שאי אפשר לומר שבשר ודם ינהיג את הקב"ה, אבל מ"מ חזינו להדיא במדרש שהאבות הם המרכבה].

ונאמר כאן עוד ד"ת מרבי יוסף ז"ע המובא באחד מספריו הרבים — עה"פ (בלק כג, ט) הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב — דלכאורה קשה הרי אנו רואים שכל בני ישראל מפוזרים ומפורדים בכל קצו תבל, ומעורבים הם בין הגויים. ברם הכוונה, דהנה עיקר העיקרים שבאדם הוא המחשבה, שהרי מחשבתו של אדם היא מנהיגתו, וגופא בתר רישא אזיל (עירובין מא.). ואיתא בירושלמי (יבמות פ"ג ה"ב) דעכו"ם אין להם מחשבה, כגון אם רוצים להכשיר מאכל שיקבל טומאה, צריכים לכך מחשבה שהמים יועילו להכשיר את המאכל לקבל טומאה, אבל אם עכו"ם יניח המים, לא יועיל בזה מחשבה להכשיר המאכל לקבל טומאה, דעכו"ם אין להם מחשבה, אבל לישראל מועלת מחשבה. וממילא אע"ג שישראל מעורבים בין הגויים, מ"מ הני מילי בגופם, אבל המחשבה שלהם הוא בנפרד, דעכו"ם אין להם מחשבה, ומחמת זה הם נקראים "לבדד". וזהו שאמר הן עם לבדד ישכון, ואם תאמר שאנו רואים שאין זה כך, ע"ז אמר ובגוים לא יתחשב ר"ל דעכו"ם אין להם מחשבה, נמצא שישראל הם "לבדד" מחמת שאצלם מועלת מחשבה, ומחשבתם מובדלת מהעכו"ם, משא"כ בעכו"ם דאין להם מחשבה.

וכתיב להיות על הציון בוינה ביום בדר"ח חשוון שהוא יום פטירתו.

(מוצש"ק מברכין מרחשון שנת תשס"א)

מרבה בכל פעם את הטפל לעיקר. והנה כאן כתוב את ה' אלקיך תירא ודרשינן לרבות תלמידי חכמים, והטעם כי התלמידי חכמים הם דבוקים וטפלים להקב"ה, ולכן כשם שצריכים לירא מהקב"ה כך גם צריכים לירא מהתלמידי חכמים, שהם טפלים ודבוקים בהש"ת עכ"ד.

ואפשר להוסיף בדרך דרוש, דהנה מצינו בפרשת השבוע (נח ו, ט) את האלקים התהלך נח, ופירש רש"י "דנח היה צריך סעד לתמוכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו, כדכתיב (חיי כד, ט) שאברהם אמר האלקים אשר התהלכתי לפניו" עכ"ד. והנה הדין הוא בשמות הקדושים שאסור למוחקם, משום לא תעשון כן לה' אלקיכם, והנה אם יהיה כתוב לה' הדין הוא (עיי' שבועות לה) שאת הלמ"ד מותר למוחק משום שהוא שם שנטפל לפניו, וכשכתבו את הלמ"ד עדיין לא היה כתוב השם, ונמצא שהלמ"ד לא נתקדש כלל, ומותר למוחקו, אבל אם יהיה כתוב אלקיכם שאו האותיות כ"ם אחרי השם, אסור למוחקם, שהרי הם שם שנטפל לאחריו ואסור למוחקם, שכן בשעה שכתבו את האותיות כבר היה כתוב השם והוא קידש את האותיות שבאו אחריו. והנה גבי נח כתיב "את האלקים התהלך נח", הכוונה שנח היה מתהלך אחרי האלקים, היינו קודם הקב"ה ואח"כ נח, נמצא שהיה נח בבחינת שם שנטפל לאחריו, וקיבל הקדושה מהקב"ה. והנה רש"י הביא שאברהם אמר על הקב"ה "אשר התהלכתי לפניו" היינו שאברהם הלך לפני הקב"ה, א"כ נמצא שאברהם היה שם שנטפל לפניו, ואין בו קדושה כלל, שהרי מותר למוחקו, וזה לא יתכן שאברהם יהיה בדרגה פחותה מנח. והנראה לומר בזה, דאיתא במדרש (בר"ר פמ"ז ס"ה) שהאבות הם מרכבה לשכינה, היינו שאברהם היה המרכבה להקב"ה. והנה מרכבה עפ"י פשוטו היינו שאדם שרוכב על העגלה, נמצא שהעגלה נושאת אותו, והנמשל, שהצדיקים מסיעים ומפרסמים את אלקותו יתברך שמו בעולם. ולכן אברהם אבינו היה המרכבה לשכינה, שהוא מנהיג כביכול את הקב"ה. נמצא כביכול כאילו השכינה טפילה לאברהם אבינו, כמו האדם שרוכב על העגלה, הרי העגלה היא העיקר, דלולא העגלה לא יתכן לנסוע, כך גם אברהם שהוא המרכבה לשכינה,

ואחד ספרים, ונכדו בהקדמתו לס' חוסן יוסף הנ"ל כותב שמאותם מאה ואחד ספרים ישנם ל"ו ספרים מסדרת ספרי בית האוצר, ועוד כמה ספרים על מסכתות הש"ס, ועוד ל' ספרים בחכמת הקבלה. והיה לו דרך הלימוד יחיד במינו. ועוד לפני המלחמה הדפיסו ממנו מספר ספרים ומהם "אוצרות יוסף" דרשות לשבת הגדול, עפ"י יסודות של מהר"ל מפראג ז"ע. גם יש ממנו ספר חשוב מאד בשם "גליוני הש"ס" שהוא הערות קצרות על סדר זרעים מועד נשים נזיקין מבבלי וירושלמי דף אחר דף.

סיפר לי יהודי אחד שמוצאו היה מבענדין שבפולין [רבי יוסף ענגיל התגורר גם הוא בבענדין] שפעם אחת נסע רבי יוסף מבענדין לוורשא וקנה שם כמות גדולה של ספרים, ושאלו אותו, מה ראה לנסוע לוורשא ולקנות ספרים, הרי דרכו היתה לשבת כל היום בביתו ולכתוב חידושי תורה, וענה להם, שכל זמן שלא היה בקי בש"ס לא רצה לעיין בספרים אחרים, ברם עכשיו שהוא כבר בקי בש"ס כולו, נסע לקנות ספרי הראשונים והאחרונים. ובאמת רואים שבס' גליוני הש"ס מביא הרבה מאד אחרונים וספרי שו"ת לרוב. כאמור רבי יוסף ז"ע ישב כל היום וכתב חידושי תורה, ושמעתי שעד כדי כך היה רגיל לכתוב, עד שאפילו בשבת שלא היה יכול לכתוב, סיבב כל הזמן את ידו בצורה שכותבים בה, מחמת רגילותו התדירה לכתוב חידושי תורה.

ונביא כאן ד"ת מרבי יוסף ז"ע אשר כתב בס' בית האוצר — בדברי הגמ' (בבא קמא נא): עה"פ (ואתחנן, א) את ה' אלקיך תירא ודרשינן "את" לרבות תלמידי חכמים. היינו כשם שצריך לירא מהקב"ה כך יש לו לאדם לירא מהת"ח ולכאורה היכן משמע מהפסוק שצריך לירא מהת"ח ברם כל מקום שמצינו שכתוב "את" הכוונה לרבות את הטפל לעיקר, כגון בסוכה (י) דרשינן עה"פ (מצורע יד, ט) ורחץ את בשרו במים [בענין טמא שצריך לטבול] ודרשינן "את" בשרו, את הטפל לבשרו, והיינו שערו, דאע"ג דשערו לאו היינו גופו, מ"מ מתיבת "את" מרבינן את הטפל לבשרו, והיינו שער שהוא דבוק לבשרו (עיי"ש ברש"י). וכן מצינו שברכות (ה) עה"פ וערלתם ערלתו את פרוי, ודרשינן "את" פרוי, את הטפל לפרוי, ומאי ניהו שומר לפרוי (קליפתו) עיי"ש. וחזינו דתיבת "את"

דבר בעתו

וכאמת יש לדבר טעם נוסף, מדוע נשאר קדושת ימי הרחמים והרצון שבחודש תשרי, אל תוך ימי חודש מרחשון. דהנה אנו רואים שבכל חודש מחודשי השנה, יש בו יומא דגמרא, או חג ומועד, וזאת חודש מרחשון שאין בו שום מועד, וזה משום חודש מרחשון אינו צריך שיהיה בו יום מסוים של מועד וכדומה, משום שכל הרושם של התפילות וההתעוררות שהיה לנו בחודש תשרי, נמשכים ומתפשטים עד סוף חודש מרחשון.

(מוצש"ק ר"ח מרחשון שנת תשמ"ח)

הטעם שבהודש מרחשון אין בו שום מועד היום ראש חודש מרחשון — מובא בשם הר"ק רבי ישראל מרוזן ז"ע שאמר בטעם הדבר שנקרא חודש זה בשם "מרחשון", אשר "מרחשון הוא מלשון רחוש מרחשן שפותיה" (עיי' הגיה"ג, א) שבהודש זה עדיין מורגשת קדושת הימים הנוראים של חודש תשרי, עד כדי כך שהשפתיים מרחשות כאילו מאליהן את תפילת ימי הרחמים והרצון, אד"ק.